

Tres refugis...

Miquel Rayó. Escriptor

Qualcú ha dit (Manguel) que els éssers humans cerquem en la lectura pal·liatiu per al nostre desconhort i refugi per al nostre dol. Si no ho ha dit així, jo ho he llegit. Per ventura té raó. I si no ho ha dit ell, segur que ho ha dit qualsevol altre pensador de la lectura. Sembla exagerat, però és cert que els lectors trobam de vegades remei, ai!, però, sempre temporal, en les lectures dites ben pròpiament (per a mi) d'evasió. Record que, dels pocs o molts llibres que he llegit fins ara, sobretot tres m'han satisfet en aquell sentit. Hi he trobat un moment remeier de mals i de preocupacions. Són, òbviament, tres llibres molt preuats per a mi. Un fragment de cadascun d'aquests tres llibres m'ha servit de pal·liatiu. En cadascun d'ells hi he trobat un refugi on reposar en salvament, sense temences, esperançat; on prendre alè i forces per a continuar l'aventura i la lectura, i fins i tot la vida. Els títols? *El vent en els salzes* de Kenneth Grahame (Joventut), *L'illa misteriosa* de Jules Verne (La Magrana), *El senyor dels Anells* de J. R. R. Tolkien (Vicens Vives).

La llar d'en Tom Bombadil i d'Orifraula

Si el film descomunal de Peter Jackson, *El senyor dels Anells*, té algun defecte (segur que els crítics severs n'hi hauran trobat molts més) és una gran absència. A la pel·lícula (a les pel·lícules) hi falta un personatge essencial. El més misteriós de tots els personatges que pul·lulen en tantíssimes pàgines. El més creïble. I pel que he arribat a saber d'ell, el que més debat provoca entre els seguidors incomputables de les aventures de la Companyia de l'Anell. Hi falta Tom Bombadil. És cert que el film funciona sense ell. Però no funcionaria el llibre. Al manco, sense la presència de Tom Bombadil, les aventures de Frodo Saquet serien per a mi massa poca cosa...

No sabem qui és, Tom. Diuen que, d'infant, Tolkien tenia un ninot que rebia aquest nom. Però Tolkien evità definir amb precisió Tom Bombadil. El va fer, després, protagonista d'un recull de cançons i de poemes, i encara només en algunes cançons i en uns pocs poemes del recull. Sabem poc de Tom Bombadil. Ni qui és, ni d'on ve. Però la llar de Tom Bombadil és un refugi

necessari en l'inici de les desventurades peripecies de Frodo, i de tots nosaltres, que l'acompanyam mentre que llegim el relat del seu camí.

Som al Bosc Vell. Ens encalquen figures negres en cavalls negres, feréstecs. No fa gaire que hem començat el nostre camí, però els entrebancs ja ens semblen insuportables. Hem penetrat en el bosc sense saber on anam en veritat. Hem perdut la sendera. Un arbre, de sobte, ens enganxa amb violència. Una rel s'ha cargolat al nostre cos i ens ha... xuclat! Dins la soca! I ens ofega, prem el nostre cos en la seva abraçada letal de fusta...! Maleït bosc: per què hi hem hagut d'entrar? L'arbre és el vell home-salze, amargat i cruel. No li plauen els caminants. No tenim escapatòria. I de cop, una veu, una cançó. Una figura, un home o «algú que ho semblava», i que porta un «barret vell i atrotinat, de copa alta, i amb una llarga ploma blava ficada a la cinta». I l'home, o el que sigui, ens allibera, i a més ens porta a casa seva...

La casa de Tom Bombadil és un refugi. Hi trobarem Orifraula, la filla del riu. Llegim? «Els quatre hòbbits traspasaren l'ample llinar de pedra... Es trobaven en una cambra llarga i de sostre baix, inundada per la llum dels fanals que es gronxaven de les bigues del sostre, i a la taula, de fusta fosca i envernissada, hi havia moltes espelmes, altes i grogues, que cremaven amb gran fulgor.» Llegiu, doncs. I no passeu ànsia. Orifraula diu: «Deixem la nit enfora! És possible que encara estigueu espantats per la boira i per les ombres dels arbres i de les aigües pregones, i per les coses selvàtiques. Res no heu de témer! Aquesta nit us trobeu sota el teulat d'en Tom Bombadil». A taula, menjar a voler. I beguda que fa reviscolar. I conversa: històries i misteris insinuats. I a la fi, la son confiada i sense pors. Perquè, Tom Bombadil és senyor de moltes coses i de moltes bèsties, i sap i té poder en el bosc i fora d'ell, i ni tan sols l'Anell pot afectar-lo; perquè, Tom és per ventura anterior al Poder.

El cau del senyor Toixó

La casa mig subterrània del senyor Toixó, en el cor del Bosc Salvatge, és també un refugi

acollidor i segur. Situem-nos. *El vent en els salzes* (quina meravella d'història amb bestioles divertidíssimes!). El Talp poruc vol conèixer el senyor Toixó. Li recomanen que esperi. «Prou que es deixarà veure», li ha dit el ratot d'Aigua, «un dia o l'altre te'l presentaré. És el millor dels companys! Però no solament cal que l'acceptis tal com és, sinó quan te l'ensopegues».

Ai, ai, ai! El Talp no té paciència. Surt de casa. Entra en el bosc imprudentment, i al principi «no hi trobà res d'alarmant»... Però, primer «començaren les cares». La primera «maliciosa, petita, triangular, que el mirava des d'un forat. Però, quan es girà per mirar-la de fit a fit, la cara havia desaparegut». I després començaren els xiulets: «Fossin qui fossin els qui xiulaven, era evident que estaven alerta i a punt. I ell... ell estava sol i inerme i lluny de tota possible ajuda; i s'estava fent de nit!». I llavors començaren les petjades; primer com la remor de les fulles que queien dels arbres; després, «la remor de passes anà augmentant fins que sonà com una pedregada sobtada damunt de la catifa de fulles seques que voltaven el Talp. Ara semblava que tot el bosc corria, veloç, caçant, perseguint, voltant quelcom... o algú? El pànic s'apoderà del Talp, que també arrencà a córrer, a la bona de Déu, sense saber cap a on. Topava amb coses estranyes, hi ensopegava, hi passava brunzent per dessota o les esquivava amb prou feines. A l'últim es refugià en la cavitat obscura d'un vell faig que li oferia asil i amagatall i fins i tot seguretat potser, però qui podia assegurar-ho?».

No passeu ànsia: el Ratot trobarà el Talp, i els dos acabaran a ca'l Toixó: «Entreu, entreu tots dos de seguida. Deveu estar morts de cansament. Quines coses! Perduts en la neu! I en el Bosc Salvatge, per acabar-ho d'adobar, i a aquestes hores de la nit! Entreu d'una vegada, amics!». Quin alè! No res ens pot passar. Som a ca'l Toixó. Hi ha, com no?, «la claror i l'escalfor d'una gran cuina il·luminada pel foc». I menjar, i beguda, i conversa... El Toixó diu que al Bosc Salvatge hi havia una ciutat d'humans, i abans un altre bosc, i en aquest bosc hi vivien, molt abans de tot, els toxons, els quals tornen a habitar-lo una vegada que els homes han partit, sempre desficiosos: «Nosaltres, en canvi, res-

tem...», diu el senyor Toixó, «podem anar-nos-en per un quant temps, però esperem, prenem paciència i tornem. I sempre serà així». Això conta el senyor Toixó en la pau de casa seva, després d'un sopar abundós, prop de la foganya encesa. I també conta que ara, al Bosc Salvatge «hi ha de tot, com a tot arreu: bona gent, mala gent i ni una cosa ni l'altra...». Però, a ca'l senyor Toixó res, ningú no ens pot fer mal. I els seus amics circulen pel Bosc Salvatge per on els plau, perquè, si no és així, ell, ell!, exigirà explicacions... No és, el senyor Toixó, un precedent de Tom Bombadil?

Granite House (Illa Lincoln)

Hi ha granit en una illa volcànica que a l'hora se sosté sobre coralls? N'hi ha a *L'illa misteriosa*, i amb això ja en tenc prou. No critiquem la ciència de Verne. Ni l'ús que en fa a les seves novel·les fabuloses. Verne és un clàssic. Als clàssics se'ls venera, no se'ls critica. Els naufrags, liderats pel savi enginyer Cyrus Smith, un model de perfecció, han excavat en una paret de roca. Hi han fet una gruta a bastament ampla perquè sigui el seu refugi. Han elaborat explosiu. Han fabricat poderoses eines de metall fent ús de la forja catalana. Han produït espelmes i llums d'oli... La casa es diu Granite House. Consta en les apuntacions de Gédéon Spilett, el periodista. Harbert, Nab i Pencroff completen el quintet. I Jup, l'orangutan. I Top, el ca. I també, una presència misteriosa la personalitat de la qual es desvetllarà només al final eruptiu de l'obra, i de qui ja no direm res pus. A Granite House hi

ha envans, i finestres ben tancades inicialment amb portellons de fusta, fins que Cyrus Smith «tingués temps de fabricar vidre», per les quals no passa la fredor de l'hivern, i magatzems. I aigua corrent! I cambres. Pencroff la defineix amb humor com «la seva habitació al cinquè pis amb entresol». I per alleugerir l'entorn de roca, el periodista Spilett col·loca d'una manera molt artística plantes d'espècies variades i llargues herbes penjades als sortints de la roca i al voltant de les finestres: «Les obertures quedaven així emmarcades per una pintoresca verdor d'un efecte fascinant».

Els cinc personatges formen una comunitat volenterosa i afable; treballadora i tenaç. Això sí: jerarquitzada i estamental. L'enginyer Cyrus Smith n'és el líder, el promotor, l'ideòleg. La cultura i la crònica és Spilett, periodista. Els manobres: un mariner, Pencroff, i un exesclau, Nab. Harbert, el més jove dels cinc, és l'hereu i el dipòsit de l'experiència acaramullada per la comunitat. Viuen tranquils en l'adversitat, satisfets de la feina feta durant el temps que no perden mai, resignats a la seva condició amb optimisme, amb voluntat i amb confiança. Viuen uns anys perduts per accident en una illa enmig de l'oceà. Declaren, però, no voler ser naufrags; sinó, colons. Colons a l'illa Lincoln. S'hi afegirà, gràcies a una magistral lliçó de composició narrativa de Jules Verne, un sisè personatge procedent de les pàgines de la novel·la *Els fills del capità Grant*: Ayrton. Expirata, i qui pot saber què més. Es redimeix a la fi. Amb gratitud, heroisme i fidelitat. Però això és una altra història continguda en la inigualable novel·la *L'illa misteriosa*.

Una dia, havent dinat, els colons (encara

sense Ayrton: la narració de la seva troballa no és menys magistral) ofereixen al mariner Pencroff una sorpresa. «Un moment, mestre Pencroff», diu Gédéon Spilett: «On va tan de pressa? Que no pensa menjar postres?». «Gràcies, senyor Spilett, però me'n torno a la feina», respon Pencroff. Spilett insisteix: «I què me'n dieu d'una tassa de cafè?» (perquè, tenen cafè a Granite House!). «Tampoc», diu Pencroff. «I d'una pipa?» Aleshores, les paraules de Verne són (en la traducció de Jesús Moncada): «Pencroff va aixecar-se de cop i la seva cara de bonàs va empal·lidir quan va veure que el periodista li oferia una pipa carregada, i Harbert una brasa. El mariner va provar de parlar, però no va aconseguir-ho. Tanmateix, va posar-se la pipa a la boca, va aplicar la brasa a la cassola i va fer cinc o sis pipades seguides. Aleshores va començar a formar-se un núvol blavós i perfumat. Des de les seves profunditats, va sortir una veu delirant que no parava de repetir: —Tabac! Tabac de debò!». Verne pur! Relaxació absoluta. Serenar enfortida per continuar.

He trobat altres «refugis literaris» en altres llibres; escenes inoblidables on i gràcies a les quals m'ha estat permesa una semblant col·lecció d'emocions i un vertader relaxament. Per exemple, les fondes que visita l'optimista Pickwick dickensià o les manses voreres del Mississipí on Tom Sawyer fa campaments adesiara o els paisatges descrits tan precisament per Bashō o Shiki o Buson o Kikusha-ni: «Només quedem,/ prenent la fresca al pont,/ la lluna i jo» (*Marea baixa. Haikus de primavera i d'estiu*. Selecció i traducció de Jordi Pagès i J. N. Santaaulàlia. La Magrana).

